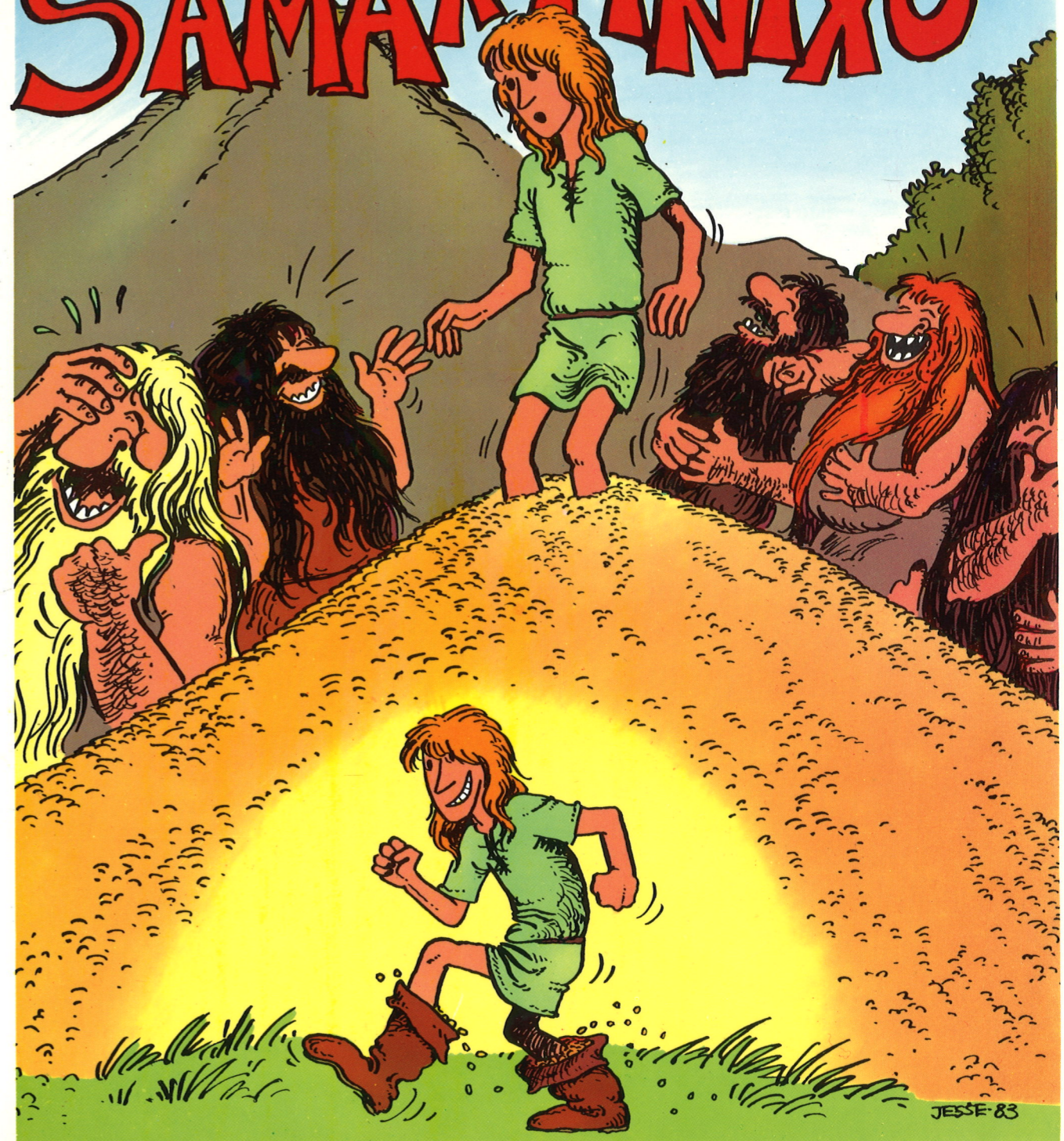

SAMARTINTXU

Liburu hau
Eusko Jaurlaritzako
Hezkuntza Sailak
onartu dau.

SAMARTINTXU

JUAN MANUEL ETXEBARRIA

SAMARTINTXU

Eragilea: Fermin Iraolagoitia

Egilea: Juan Manuel Etxebarria Ayesta

Marrazkilaria: Jesus Antonio Ruiz

Margoa: Ernio, S. L.

Deposito Legal: BI- 1670 - 83

Argitaratzailea: IKA, Euba. Tnoak: 673 04 86 - 673 18 50

Argitaletxea: Ibaizabal

On Jose Migel Barandiaranek esaten deusku-
nez, basajaunak bizi ei ziran garaian Samartintxu
izeneko mutil bat bizi zan Euskal Herriko baserri-
txu baten, bere guraso, senide eta laguntzaileekin.

Samartintxu mutil bizkorra zan eta egunero-
egunero gauza barriak asmatzen ebilen herriaren
onerako.

Basajaunak herritarrak baino aurreratagoak
ziran nekazaritzan eta industrigintzan, eta horregai-
tik Samartintxu joaten zan itauntzen basajunenga-
na baina alperrik, ezin eutsen ezer atera.

Garaia: Denbora.
Asmatu: Inbentatu.
Nekazaritza: Labrantza.

Samartintxuk, ikusiak ikusita, ez eukan beste biderik zuhurkeria baino basajaunei euren aurrerakuntzen barri aterateko.

Udako egun baten, Samartintxu aitaren oinetako nasai batzuk hartu eta basajaunengana joan zan.

Basajaunak gari pilo handiak eukiezan eginda eta poz pozik egozan gari piloei begira.

Halakoren baten Samartintxu heldu zan basajaunen artera eta ikaraturik geratu zan hainbeste gari piloren aurrean.

Zuhurkeria: Argitasuna.

Handik lasterrera basajaun batek harrokeriaz
beterik esan eutsan Samartintxuri:

—Zuok hor herrian ez daukazue garirik! Guk
bai, ikusten dozu zelako piloak?

Orduan Samartintxuk zuhurtasunez betarik
erantzun eutsan basajaun harroari:

—Ez, ez daukagu garirik, baina honeek gari
pilo honeek ez dira hain handiak; baietz gainetik
saltu egin ikutu barik.

—Ezetz egin! —erantzun eutsan basajaun ba-
tek— ezetz saltu egin! Nik bai, eta errez gainera,
baina zuk ezetz!

Zeinek lehenago saltu egiteko, zotz egin eben eta lehenengo basajaunari tokatu jakon.

Basajaunak hanka luzeak eukazan eta abiada harturik errez-errez egin eban saltu gari pilo nagusiaren gainetik.

Gero Samartintxuk, gitxiago ez izateko, abiada hartu eta indar guztiarekin saltu egin arren, gari pilo handiaren erdi erdian jausi zan.

Zotz egin: Suerteak bota.

Basajaun guztiak barreka eta adarra jotzen hasi jakozan gari artean jausten ikusi ebenean.

Samartintxu triste eta lotsaturik egoan basajaunen aurrean baina barrutik barreka eta pozik oinetako nasaiak gari garauz beterik eukazalako.

Basajaunak barreka egozan bitartean, Samartintxu burua makurtuta etxerantz abiatu zan ahal ebanik eta arinen.

Adarra jo: Ulea hartu.

Basajaunak Samartintxu hain arin joaten ikustean, oinetako nasaiak gari garauz beterik eroan ebazala konturatu zirañ eta bere atzean jarraitu eutsien.

Basajaun indartsu batek harrizko aizkora handi bat bota eutsan baina huts egin eban eta pago baten sartuta geratu zan.

Samartintxu, ha haizkora nagusia bere ondoko pagoan sartuta ikusi ebanean bildurdu egin zan eta gehiago pentsatu barik bide ertzeko gaztaina harro baten barruan estaldu zan.

Harro: Barrutik hutsik.
Estaldu: Ostandu, ezkutatu.

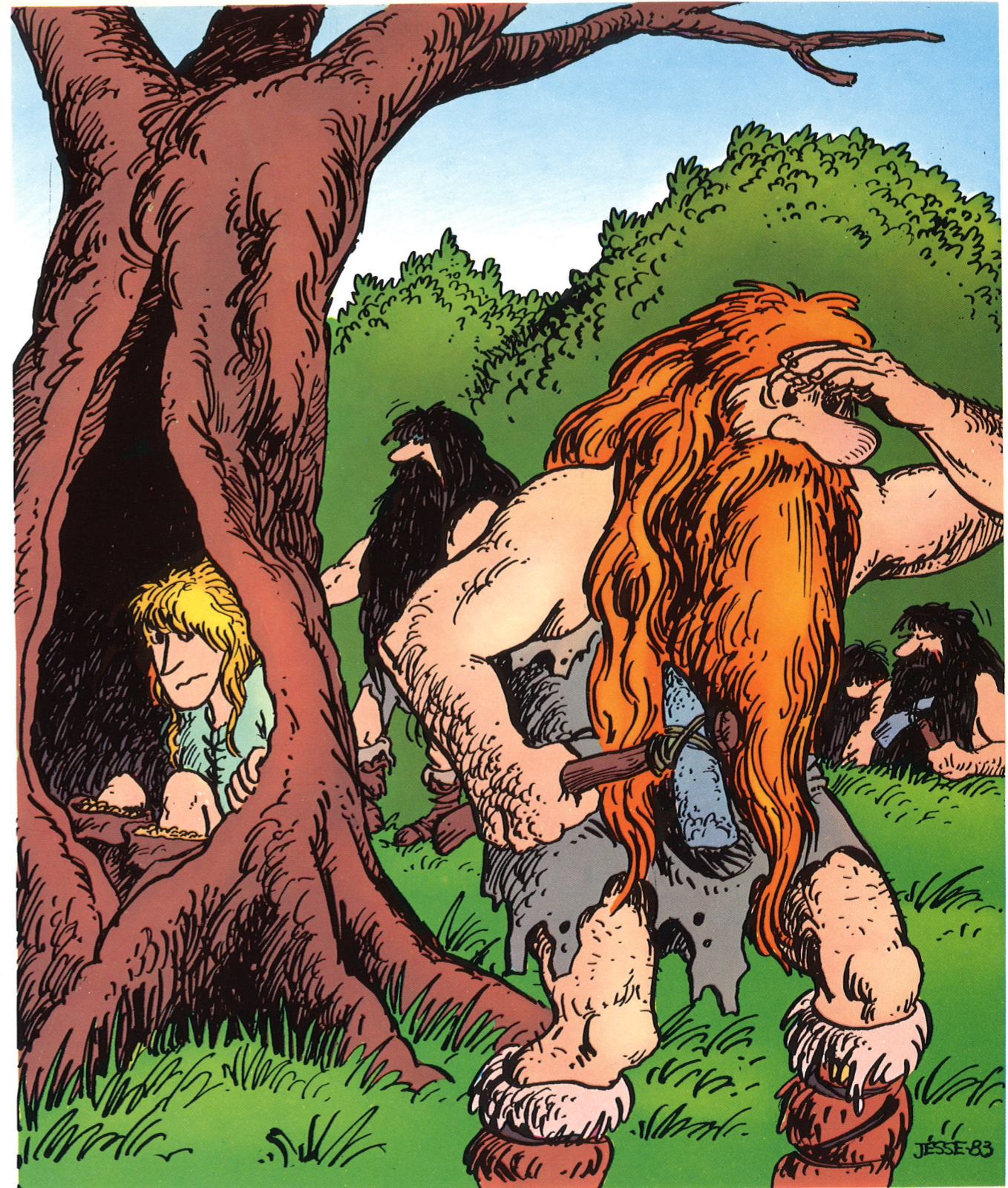

Basajaun guztiak han ebilzan basorik baso Samartintxuren bila baina ezin eben aurkitu.

Samartintxuk ostera dana entzuten eban gaztaina harro barrutik eta ikaratuta egoan bere ondo ondoan ebilzalako.

Basajaunak larriturik ebilzan eta euretariko batek haxe esan eutsen beste guztiei:

“Ez larritu! Samartintxuk garia ohostu deusku baina ez daki noiz ereiten dan, geuk bakarrik dakigu, horregaitik goazen geure kobara!

Berba honeek entzutean basajaunak lasaitu egin ziran eta barriro hasi ziran barreka eta kobarrantz abiatu ziranean euren abesti bat abestuten hasi ziran:

“Orri irtete arto ereite”

“Orri erorte GARI ereite”

“San Lorentzotan arbi ereite”

Irtete: Urtete.
Erorte: Jauste.
Arbi: Naboa.

Basajaunak pozik egozan baina Samartintxu pozago, garia ohostu eta gainera noiz ereiten dan abestia entzun eutselako.

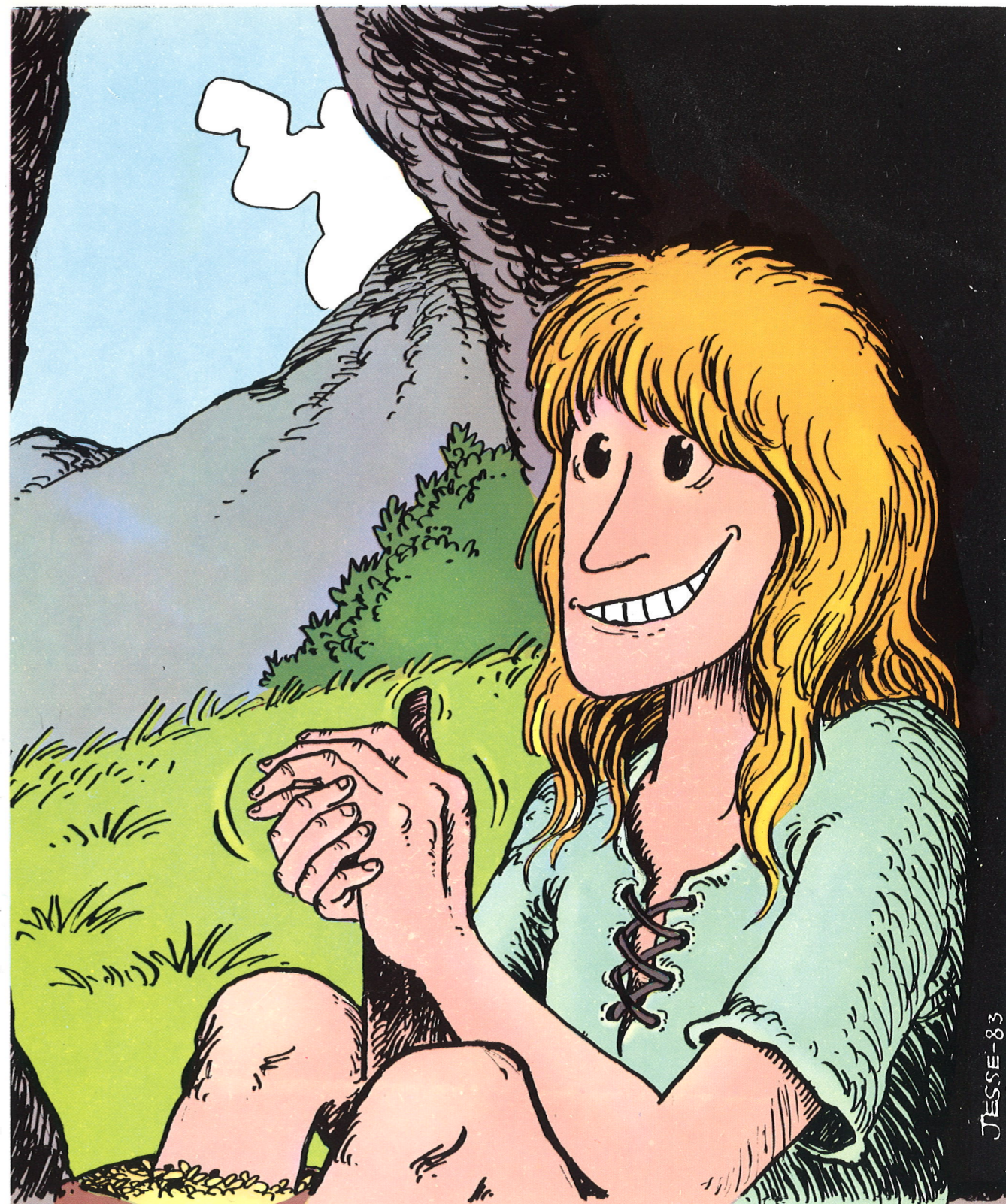
Samartintxu badaezpadan denbora gehiago geratu zan gaztaina harro barruan eta basajaunen abestia buruz ikasi eban.

Gero abestia gogoraturik berekautan kontuak ateraten hasi zan: "Orri erorte, gari ereite", hau da, orriak jausten diranean garia erein, orriak udagoienan jausten dira, udagoiena da garia ereiteko garaia. Euffffa! Gariaren barri guztia dakit. Euffffa!

Berekautan: Bakarrik pentsatzen.

Udagoiena: Udazkena.

Garaia: Denbora.

Kontuz-kontuz urten estalduta egoan lekutik eta herrira heldu zanean indar guztiaz deiadarka hasi zan esanez:

“Garia! Garia dakart! Garia ohostu deutset basajaunei eta badakit noiz ereiten dan!”

Herritar guztiak hurreratu jakozan baina ez eutsien sinistu gura eta egia ala guzurra zan jakiteko esaten eutsien:

“Non dakarzu garia ba?”

Deiadarka: Deika eta zarataka.

Orduan Samartintxuk oinetako nasaiak oinetatik atera eta gari garauak erakutsi eutsezan.

Gero basajaunen abestia abestu eutsen eta hori guzti hori ikusi eta entzutean danak sinistu eben.

Gogo handiaz egozan udagoienari itxaroten eta heldu zanean garia erein eben, herrian eukien lurrik onenean. Holantxe zabaldu zan garia Euskal Herri osoan.

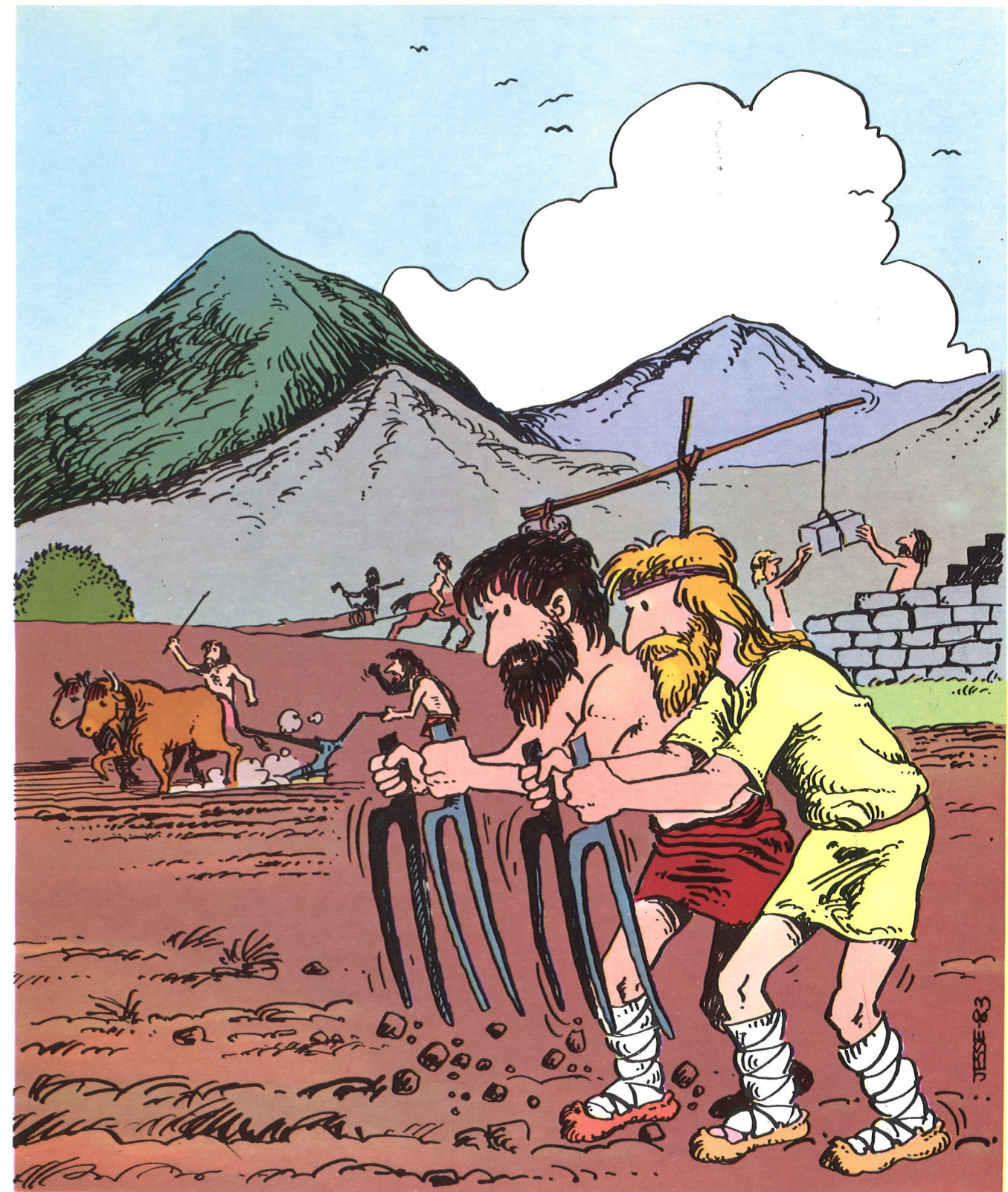
Samartintxu eta herriko guztiak pozik baino pozago egozan gariarekin eta gari soloa ondo baino hobeto zaintzen eben.

Garia heldu bitartean, garia joteko tresnak eta ehoteko errotak egiten hasi ziran. Gero etxe ba-koitzari deutsalara ogiak egiteko labeak ere egin ebe-
zan.

Basajaunak aspalditik ei ziran errota, labe eta holako gauzen jabe.

Samartintxu arduraz egoan ia lehenengo erroteak zelan urtengo ete eutsan pentsatzen.

Pozik baino pozago: Oso pozik
Ondo baino hobeto: Oso ondo.
Eho: Uruna egin.
Errota: Garia eta artoa ehoteko lantegia.
Deutsala: Ikututen.
Labea: Ogia erretzen dan tokia

Lehenengo errotea egiten amaitu ebenean martxan botaten hasi ziran eta ederto ebilen ibili ere.

Danak pozagaz saltoka ebilzala, KRAZK! KRAZK! errota-harriaren haritzezko ardatza erre egin zan eta errotea gelditu.

Samartintxu ulertu ezinda egoan eta ez ekian zergaitik erre zan hain arin haritzezko ardatza.

Beste haritzezko ardatz barri bat ipini eutsien ete aurrekoa legez denbora gitxi barru erre egin zan.

Ardatza: Ejea.

Orduan Samartintxu, zuhurra zanez, basajau-
nei zelan itandu pentsatzen hasi zan.

Bera ezin zan joan garia ohostu eutselako
baina bere laguntzaile bati esan eutsan:

“Zoaz basajaunengana eta errota-harriaren
ardatza zelangoa dan itandu barik, esan eiezu nire
errotea gelditu barik dabilela.”

Joan zan laguntzailea eta basajaunen errota
nagusiko ateetara heldu zanean esan eutsan basa-
jaun errotariari:

Zuhurra: Bizkorra, jakituriduna.
Errotaria: Errotako langilea.

“Samartintxuren errotea gelditu barik dabil.”

Basajaun guztiak ixildu egin ziran eta euretariko batek harriturik erantzun eutsan:

“Orduan Samartintxuk ere haltzeko ardatza ipini deutso errota-harriari?”

“Ez, baina ipiniko deutso” —erantzun eutsan Samartintxuren laguntzaileak eta arineketan joan zan herrira.

Haltzeko ardatza ipini eutsien erroteari eta gelditu barik ebilen.

Harrezkero errotaz bete ziran Euskal Herriko herri guztiak.

Harriturik: Ikaraturik.

Haltza: Leku hezeetako zuhaitz bat.

Harrezkero: Ordutik hona.

JESSE 83

Basajaunak aurreratuak ei ziran eta industri-
gintzan burdina urtu eta landu egiten ei eben euren
oletan.

Samartintxuk burdinea urtuten baekian baina
gero hareek burdina zatiak bat egiten ez ekian. Be-
rotzen ikasi eban baina ezin ebazan alkartu.

Zuhurtasunaz baliaturik, Samartintxuk beste
laguntzaile bat bialdu eban basajaunengana esa-
nez:

“Zoaz basajaunengana eta esan eiezu bada-
kidala burdina zatiak alkartzen.”

Urtu: Funditu.

Ola: Burdina urtu eta lantzeko lantegia.

Joan zan basajaunen ola nagusienera eta gehiago pentsatu barik esan eutsen:

“Samartintxuk badaki burdina zatiak alkar-tzen.”

Hau entzutean ola haretako basajaun indar-tsu batek esan eutsan arduraz beterik:

“Samartintxuk burdina zatiak buztin uraz busti ditu ala?”

“Ez, ez ditu busti baina bustiko ditu!” —eran-tzun eutsan Samartintxuren laguntzaileak, eta or-poetan har barik joan zan herrira”.

Buztin: Lur berezi bat.
Orpoetan har barik: Arin.

Era horretara burdinea lantzen ikasi eben eta burdinazko tresna asko egin ebezan.

Samartintxuk burdinazko tresna asko egiten jakin arren, zerra bat egin gura eban egurra ebagiteko eta enborretatik olak aterateko, baina ezin eban lortu.

Basajaunak zerra asmatu eukien legez, Samartintxuk beste laguntzaile bat bialdu eban basajaunengana esanez:

“Zoaz basajaunengana eta esan eiezu Samartintxuk zerrea asmatu dauala.”

Enborra: Trongoa.
Asmatu: Inbentatu.

Esan eta egin. Joan zan basajaunak pagoak ebagiten egozan basora eta esan eutsen:

“Samartintxuk zerrea asmatu dau.”

Hori entzutean basajaun zerrari batek erantzun eutsan:

“Zerrea egiteko gaztaina orria ikusi dau ala?”

“Ez, ez dau ikusi baina ikusiko dau!” —erantzun eutsan Samartintxuren laguntzaileak eta ia-ia egaz joan zan herrira.

Zerrari: Zerrarekin dabilen langilea.

Gaztaina orriaren ertzak ikusi ondoren zerrea egiten ikasi eben eta asko poztu ziran herritar guztiak.

Basajaunak haserretuta egozan eta gaba heldu zanean, Samartintxuren olara joan eta eginda egoan zerrea hartu eta hagin guztiak okertu egin eutsiezan erabili ez egiteko.

Hurrengo egunean Samartintxu eta lagun-tzaile batzuk olara joan ziran eta zerra guztia haginak okertuta ikusi ebenean ikaratu egin ziran eta laster konturatu ziran basajaunen bengantzeaz.

Ertza: Bazterra.

Samartintxu pentsatu eta pentsatu egoan zerra hagin-okerra eskuetan eukala eta halakoren baten bihozberatuta egozan inguruko laguntzaileei esan eutsen:

“Ezertan hasi baino lehen, zergaitik ez dogu probatzen zerra hau dagoan dagoanean?”

“Zeuk gura dozun legez”-erantzun eutsien.

Samartintxuk gogo barik ikusten ebazan bere laguntzaileak baina bera pozik joian zerrea probatzen.

Bihozberatuta: Triste.
Dagoan dagoanean: Bagoan legez.

Heldu ziran pagadi batera eta biren arte hartu zerrea eta pago botaten hasi ziran.

Ha zan ikustea! Haginak okertuta, lehen baino hobeto ebagiten eban. Holakorik!

Ha ikustean Samartintxuk sinistu ezinda egozan laguntzaileei pozez beterik esan eutsen:

“Ikusten dozue? Basajaunak bengantzaz okertu deuskuez zerra-haginak baina orain euren zerra-hagin zuzenak baino hobeak dira gureak eta egurra errezago ebagiko dogu.”

Pagadi: Pagodun basoa.

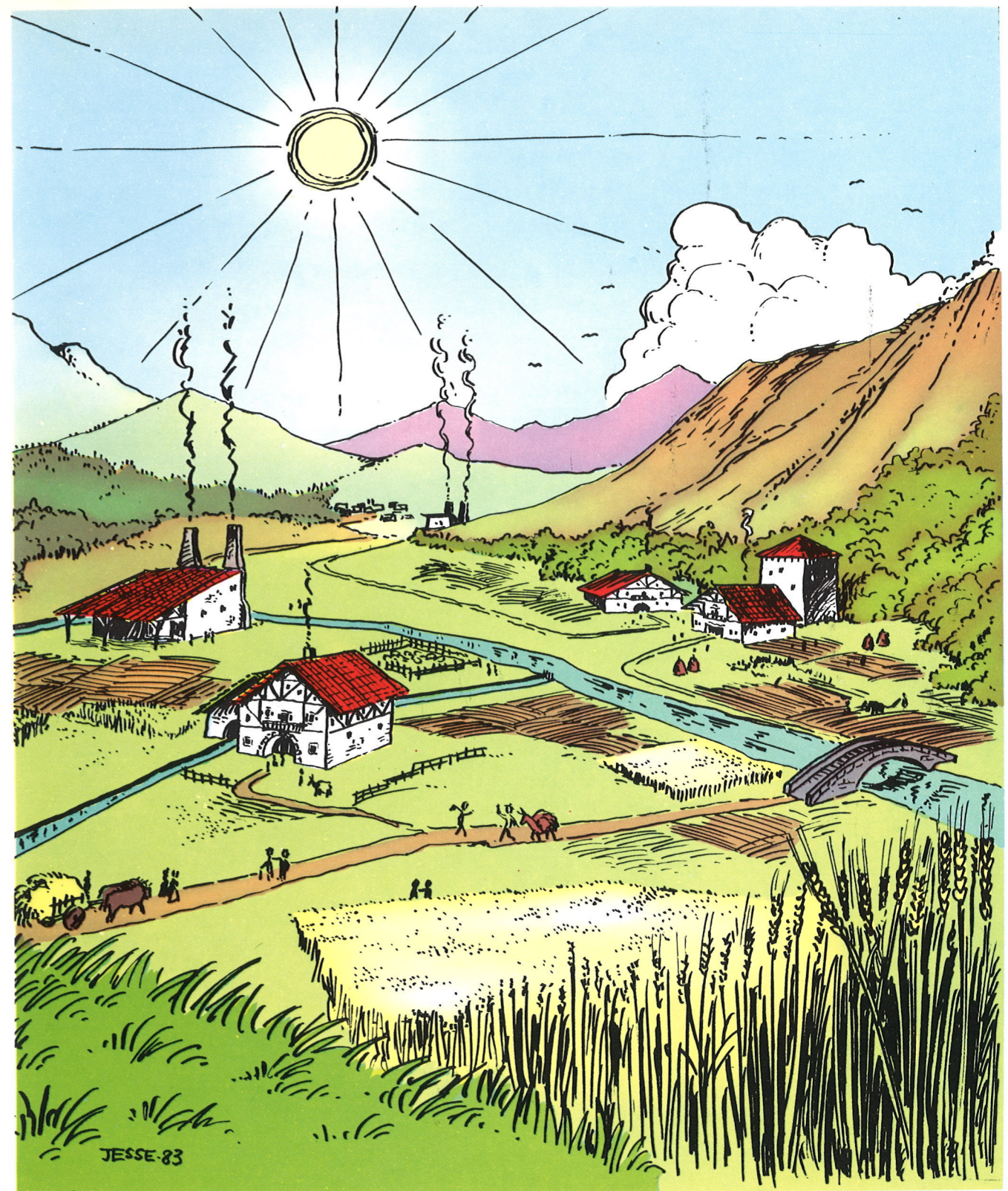

Apurka-apurka herritarrak zuhurtasunaren bi-
dez gauza asko egiten ikasi eben eta ez eukien ba-
sajaunen beharrianik.

Urteak joan urteak etorri Euskal Herria indar-
tuz joan zan eta aurrerakuntza handia egin eban.

Euskaldunak zuhurrak izan dira eta gara, bai-
na zuhurtasuna bakarrik ez da nahikoa.

Zuhurtasuna zintzotazunaren barruan euki
eta danen onerako erabiltzea da gauzarik ederrena.

UMEENTZAKO IPUIN-TXORTA

- 1.—MARI ANBOTON ETA GORBEAN, Juan Manuel Etxebarria
- 2.—BAKOITZARI BEREAN, Ramón Etxebarria
- 3.—TXOLINTXU ETA NEKANETXU, Bibiñe Pujana - L. C. Abeal
- 4.—KARRAMARROEN IBILALDIA, Felix Zubiaga
- 5.—FRAKOTE IKERLARI, Ana Arruza
- 6.—MARI ANBOTOKOREN IBILALDIAK, Josu Penades Bilbao
- 7.—KUKUAMETS, Juantxu Rekalde
- 8.—BASAJAUNAK, Juan Manuel Etxebarria
- 9.—AMAMAREN ABERETXOAK, Bibiñe Pujana
- 10.—LAMIÑAK, Juan Manuel Etxebarria
- 11.—KUKU PASOTA, Felix Zubiaga
- 12.—TXITXIBURRUNTZI ETA ARATOSTE, Bibiñe Pujana
- 13.—HALABEHARREZ MEDIKU, Felix Zubiaga
- 14.—IBANENTZAKO ARGI APUR BAT, Edurne Urkiola
- 15.—MAINTON ETA PRAISKU, Bibiñe Pujana
- 16.—ABEREA, Igone Magunagoitia
- 17.—ONDO IKASITAKOAREN AGERBIDEA, Ramon Etxebarria
- 18.—KISMI ETA OLENTZERO, Juan Manuel Etxebarria
- 19.—PERU TA MARIXA, Sabin Barruetabeña
- 20.—PERU TA MARIXA, Sabin Barruetabeña
- 21.—PERU TA MARIXA, Sabin Barruetabeña
- 22.—PERU TA MARIXA, Sabin Barruetabeña
- 23.—ARPEKO MARI, Eusebio Erkiaga
- 24.—SAN MARTINTXO, Juan Manuel Etxebarria